

FACHLITERATUR
EDITION ROMIOSINI
ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ICGL12 | 12th INTERNATIONAL CONFERENCE
ON GREEK LINGUISTICS
16 – 19 SEPTEMBER 2015
FREIE UNIVERSITÄT BERLIN, CEMOG

Proceedings of the ICGL12

vol. 1

The International Conference on Greek Linguistics is a biennial meeting on the study and analysis of Greek (Ancient, Medieval and Modern), placing particular emphasis on the later stages of the language.

PROCEEDINGS OF THE ICGL12
ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΟΥ ICGL12

**Thanasis Georgakopoulos, Theodossia-Soula Pavlidou, Miltos Pechlivanos,
Artemis Alexiadou, Jannis Androutsopoulos, Alexis Kalokairinos,
Stavros Skopeteas, Katerina Stathi (Eds.)**

**PROCEEDINGS OF THE 12TH INTERNATIONAL
CONFERENCE ON GREEK LINGUISTICS**

**ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΟΥ 12^{ΟΥ} ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ**

VOL. 1

© 2017 Edition Romiosini/CeMoG, Freie Universität Berlin. Alle Rechte vorbehalten.
Vertrieb und Gesamtherstellung: Epubli (www.epubli.de)
Satz und Layout: Rea Papamichail / Center für Digitale Systeme, Freie Universität Berlin
Gesetzt aus Minion Pro
Umschlaggestaltung: Thanasis Georgiou, Yorgos Konstantinou
Umschlagillustration: Yorgos Konstantinou

ISBN 978-3-946142-34-8
Printed in Germany

Online-Bibliothek der Edition Romiosini:
www.edition-romiosini.de

*Στη μνήμη του Gaberell Drachman (†10.9.2014)
και της Αγγελικής Μαλικούτη-Drachman (†4.5.2015)
για την τεράστια προσφορά τους στην ελληνική γλωσσολογία
και την αγάπη τους για την ελληνική γλώσσα*

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΕΚΔΟΤΩΝ

Το 12ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας (International Conference on Greek Linguistics/ICGL12) πραγματοποιήθηκε στο Κέντρο Νέου Ελληνισμού του Ελεύθερου Πανεπιστημίου του Βερολίνου (Centrum Modernes Griechenland, Freie Universität Berlin) στις 16-19 Σεπτεμβρίου 2015 με τη συμμετοχή περίπου τετρακοσίων συνέδρων απ' όλον τον κόσμο.

Την Επιστημονική Επιτροπή του ICGL12 στελέχωσαν οι Θανάσης Γεωργακόπουλος, Θεοδοσία-Σούλα Παυλίδου, Μίλτος Πεχλιβάνος, Άρτεμις Αλεξιάδου, Δώρα Αλεξοπούλου, Γιάννης Ανδρουτσόπουλος, Αμαλία Αρβανίτη, Σταύρος Ασημακόπουλος, Αλεξάνδρα Γεωργακοπούλου, Κλεάνθης Γκρώμαν, Σαβίνα Ιατρίδου, Mark Janse, Brian Joseph, Αλέξης Καλοκαιρινός, Ναπολέον Κάτσος, Ευαγγελία Κορδώνη, Αμαλία Μόζερ, Ελένη Μπουτουλούση, Κική Νικηφορίδου, Αγγελική Ράλλη, Άννα Ρούσσο, Αθηνά Σιούπη, Σταύρος Σκοπετέας, Κατερίνα Στάθη, Μελίτα Σταύρου, Αρχόντω Τερζή, Νίνα Τοπιντζή, Ιάνθη Τσιμπλή και Σταυρούλα Τσιπλάκου.

Την Οργανωτική Επιτροπή του ICGL12 στελέχωσαν οι Θανάσης Γεωργακόπουλος, Αλέξης Καλοκαιρινός, Κώστας Κοσμάς, Θεοδοσία-Σούλα Παυλίδου και Μίλτος Πεχλιβάνος.

Οι δύο τόμοι των πρακτικών του συνεδρίου είναι προϊόν της εργασίας της Εκδοτικής Επιτροπής στην οποία συμμετείχαν οι Θανάσης Γεωργακόπουλος, Θεοδοσία-Σούλα Παυλίδου, Μίλτος Πεχλιβάνος, Άρτεμις Αλεξιάδου, Γιάννης Ανδρουτσόπουλος, Αλέξης Καλοκαιρινός, Σταύρος Σκοπετέας και Κατερίνα Στάθη.

Παρότι στο συνέδριο οι ανακοινώσεις είχαν ταξινομηθεί σύμφωνα με θεματικούς άξονες, τα κείμενα των ανακοινώσεων παρατίθενται σε αλφαβητική σειρά, σύμφωνα με το λατινικό αλφάβητο· εξαίρεση αποτελούν οι εναρκτήριες ομιλίες, οι οποίες βρίσκονται στην αρχή του πρώτου τόμου.

Η Οργανωτική Επιτροπή του ICGL12

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σημείωμα εκδοτών	7
Περιεχόμενα	9
Peter Mackridge: <i>Some literary representations of spoken Greek before nationalism(1750-1801)</i>	17
Μαρία Σηφιανού: <i>Η έννοια της ευγένειας στα Ελληνικά</i>	45
Σπυριδούλα Βαρλοκώστα: <i>Syntactic comprehension in aphasia and its relationship to working memory deficits</i>	75
Ευαγγελία Αχλάδη, Αγγελική Δούρη, Ευγενία Μαλικούτη & Χρυσάνθη Παρασχάκη-Μπαράν: <i>Γλωσσικά λάθη τουρκόφωνων μαθητών της Ελληνικής ως ξένης/δεύτερης γλώσσας: Ανάλυση και διδακτική αξιοποίηση</i>	109
Κατερίνα Αλεξανδρή: <i>Η μορφή και η σημασία της διαβάθμισης στα επίθετα που δηλώνουν χρώμα</i>	125
Eva Anastasi, Ageliki Logotheti, Stavri Panayiotou, Marilena Serafim & Charalambos Themistocleous: <i>A Study of Standard Modern Greek and Cypriot Greek Stop Consonants: Preliminary Findings</i>	141
Anna Anastassiadis-Symeonidis, Elisavet Kiourti & Maria Mitsiaki: <i>Inflectional Morphology at the service of Lexicography: ΚΟΜΟΛεξ, A Cypriot Morphological Dictionary</i>	157

Γεωργία Ανδρέου & Ματίνα Τασιούδη: <i>Η ανάπτυξη του λεξιλογίου σε παιδιά με Σύνδρομο Απνοιών στον Ύπνο</i>	175
Ανθούλα- Ελευθερία Ανδρεσάκη: <i>Ιατρικές μεταφορές στον δημοσιογραφικό λόγο της κρίσης: Η οπτική γωνία των Γερμανών</i>	187
Μαρία Ανδριά: <i>Προσεγγίζοντας θέματα Διαγλωσσικής Επίδρασης μέσα από το πλαίσιο της Γνωσιακής Γλωσσολογίας: ένα παράδειγμα από την κατάκτηση της Ελληνικής ως L2</i>	199
Spyros Armotistis & Kakia Petinou: <i>Mastering word-initial syllable onsets by Cypriot Greek toddlers with and without early language delay</i>	215
Julia Bacskai-Atkari: <i>Ambiguity and the Internal Structure of Comparative Complements in Greek</i>	231
Costas Canakis: <i>Talking about same-sex parenthood in contemporary Greece: Dynamic categorization and indexicality</i>	243
Michael Chiou: <i>The pragmatics of future tense in Greek</i>	257
Maria Chondrogianni: <i>The Pragmatics of the Modern Greek Segmental Markers</i>	269
Katerina Christopoulou, George J. Xydopoulos & Anastasios Tsangalidis: <i>Grammatical gender and offensiveness in Modern Greek slang vocabulary</i>	291
Aggeliki Fotopoulou, Vasiliki Foufi, Tita Kyriacopoulou & Claude Martineau: <i>Extraction of complex text segments in Modern Greek</i>	307
Αγγελική Φωτοπούλου & Βούλα Γιούλη: <i>Από την «Έκφραση» στο «Πολύτροπο»: σχεδιασμός και οργάνωση ενός εννοιολογικού λεξικού</i>	327
Marianthi Georgalidou, Sofia Lampropoulou, Maria Gasouka, Apostolos Kostas & Xanthippi Foulidi: <i>“Learn grammar”: Sexist language and ideology in a corpus of Greek Public Documents</i>	341
Maria Giagkou, Giorgos Fragkakis, Dimitris Pappas & Harris Papageorgiou: <i>Feature extraction and analysis in Greek L2 texts in view of automatic labeling for proficiency levels</i>	357

Dionysis Goutsos, Georgia Fragaki, Irene Florou, Vasiliki Kakousi & Paraskevi Savvidou: <i>The Diachronic Corpus of Greek of the 20th century: Design and compilation</i>	369
Kleanthes K. Grohmann & Maria Kambanaros: <i>Bilectalism, Comparative Bilingualism, and the Gradience of Multilingualism: A View from Cyprus</i>	383
Günther S. Henrich: „Γεωγραφία νεωτερική“ στο Λίβιστρος και Ροδάμνη: μετατόπιση ονομάτων βαλτικών χωρών προς την Ανατολή;.....	397
Noriyo Hoozawa-Arkenau & Christos Karvounis: <i>Vergleichende Diglossie - Aspekte im Japanischen und Neugriechischen: Veritäten - Interferenz</i>	405
Μαρία Ιακώβου, Ηριάννα Βασιλειάδη-Λιναρδάκη, Φλώρα Βλάχου, Όλγα Δήμα, Μαρία Καββαδία, Τατιάνα Κατσίνα, Μαρίνα Κουτσομπού, Σοφία-Νεφέλη Κύτρου, Χριστίνα Κωστάκου, Φρόσω Παππά & Σταυριαλένα Περρέα: <i>ΣΕΠΙΜΕ2: Μια καινούρια πηγή αναφοράς για την Ελληνική ως Γ2</i>	419
Μαρία Ιακώβου & Θωμαΐς Ρουσουλιώτη: <i>Βασικές αρχές σχεδιασμού και ανάπτυξης του νέου μοντέλου αναλυτικών προγραμμάτων για τη διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας</i>	433
Μαρία Καμηλάκη: «Μαζί μου ασχολείσαι, πόσο μαλάκας είσαι!»: Λέξεις-ταμπού και κοινωνιογλωσσικές ταυτότητες στο σύγχρονο ελληνόφωνο τραγούδι.....	449
Μαρία Καμηλάκη, Γεωργία Κατσούδα & Μαρία Βραχιονίδου: <i>Η εννοιολογική μεταφορά σε λέξεις-ταμπού της ΝΕΚ και των νεοελληνικών διαλέκτων</i>	465
Eleni Karantzola, Georgios Mikros & Anastassios Papaioannou: <i>Lexico-grammatical variation and stylometric profile of autograph texts in Early Modern Greek</i>	479
Sviatlana Karpava, Maria Kambanaros & Kleanthes K. Grohmann: <i>Narrative Abilities: MAINing Russian–Greek Bilingual Children in Cyprus</i>	493
Χρήστος Καρβούνης: <i>Γλωσσικός εξαρχαϊσμός και «ιδεολογική» νόρμα: Ζητήματα γλωσσικής διαχείρισης στη νέα ελληνική</i>	507

Demetra Katis & Kiki Nikiforidou: <i>Spatial prepositions in early child Greek: Implications for acquisition, polysemy and historical change</i>	525
Γεωργία Κατσούδα: <i>Το επίθημα -ούνα στη ΝΕΚ και στις νεοελληνικές διαλέκτους και ιδιώματα</i>	539
George Kotzoglou: <i>Sub-extraction from subjects in Greek: Its existence, its locus and an open issue</i>	555
Veranna Kyprioti: <i>Narrative, identity and age: the case of the bilingual in Greek and Turkish Muslim community of Rhodes, Greece</i>	571
Χριστίνα Λύκου: <i>Η Ελλάδα στην Ευρώπη της κρίσης: Αναπαραστάσεις στον ελληνικό δημοσιογραφικό λόγο</i>	583
Nikos Liosis: <i>Systems in disruption: Propontis Tsakonian</i>	599
Katerina Magdou, Sam Featherston: <i>Resumptive Pronouns can be more acceptable than gaps: Experimental evidence from Greek</i>	613
Maria Margarita Makri: <i>Opos identity comparatives in Greek: an experimental investigation</i>	629
2ος Τόμος	
Περιεχόμενα	651
Vasiliki Makri: <i>Gender assignment to Romance loans in Katoitaliótika: a case study of contact morphology</i>	659
Evgenia Malikouti: <i>Usage Labels of Turkish Loanwords in three Modern Greek Dictionaries</i>	675
Persephone Mamoukari & Penelope Kambakis-Vougiouklis: <i>Frequency and Effectiveness of Strategy Use in SILL questionnaire using an Innovative Electronic Application</i>	693

Georgia Maniati, Voula Gotsoulia & Stella Markantonatou: <i>Contrasting the Conceptual Lexicon of ILSP (CL-ILSP) with major lexicographic examples</i>	709
Γεώργιος Μαρκόπουλος & Αθανάσιος Καρασίμος: <i>Πολυεπίπεδη επισημείωση του Ελληνικού Σώματος Κειμένων Αφασικού Λόγου</i>	725
Πωλίνα Μεσηνιώτη, Κατερίνα Πούλιου & Χριστόφορος Σουγανίδης: <i>Μορφοσυντακτικά λάθη μαθητών Τάξεων Υποδοχής που διδάσκονται την Ελληνική ως Γ2</i>	741
Stamatia Michalopoulou: <i>Third Language Acquisition. The Pro-Drop-Parameter in the Interlanguage of Greek students of German</i>	759
Vicky Nanousi & Arhonto Terzi: <i>Non-canonical sentences in agrammatism: the case of Greek passives</i>	773
Καλομοίρα Νικολού, Μαρία Ξεφτέρη & Νίτσα Παραχεράκη: <i>Το φαινόμενο της σύνθεσης λέξεων στην κυκλαδοκρητική διαλεκτική ομάδα</i>	789
Ελένη Παπαδάμου & Δώρας Κ. Κυριαζής: <i>Μορφές διαβαθμιστικής αναδίπλωσης στην ελληνική και στις άλλες βαλκανικές γλώσσες</i>	807
Γεράσιμος Σοφοκλής Παπαδόπουλος: <i>Το δίπολο «Εμείς και οι Άλλοι» σε σχόλια αναγνωστών της Lifo σχετικά με τη Χρυσή Αυγή</i>	823
Ελένη Παπαδοπούλου: <i>Η συνδυαστικότητα υποκοριστικών επιθημάτων με β' συνθετικό το επίθημα -άκι στον διαλεκτικό λόγο</i>	839
Στέλιος Πιπερίδης, Πένυ Λαμπροπούλου & Μαρία Γαβριηλίδου: <i>clarin:el. Υποδομή τεκμηρίωσης, διαμοιρασμού και επεξεργασίας γλωσσικών δεδομένων</i>	851
Maria Pontiki: <i>Opinion Mining and Target Extraction in Greek Review Texts</i>	871
Anna Roussou: <i>The duality of mīpos</i>	885

Stathis Selimis & Demetra Katis: <i>Reference to static space in Greek: A cross-linguistic and developmental perspective of poster descriptions</i>	897
Evi Sifaki & George Tsoulas: <i>XP-V orders in Greek</i>	911
Konstantinos Sipitanos: <i>On desiderative constructions in Naousa dialect</i>	923
Eleni Staraki: <i>Future in Greek: A Degree Expression</i>	935
Χριστίνα Τακούδα & Ευανθία Παπαευθυμίου: <i>Συγκριτικές διδακτικές πρακτικές στη διδασκαλία της ελληνικής ως Γ2: από την κριτική παρατήρηση στην αναπλαισίωση</i>	945
Alexandros Tantos, Giorgos Chatzioannidis, Katerina Lykou, Meropi Papatheohari, Antonia Samara & Kostas Vlachos: <i>Corpus C58 and the interface between intra- and inter-sentential linguistic information</i>	961
Arhonto Terzi & Vina Tsakali: <i>The contribution of Greek SE in the development of locatives</i>	977
Paraskevi Thomou: <i>Conceptual and lexical aspects influencing metaphor realization in Modern Greek</i>	993
Nina Topintzi & Stuart Davis: <i>Features and Asymmetries of Edge Geminates</i>	1007
Liana Tronci: <i>At the lexicon-syntax interface Ancient Greek constructions with ἔχειν and psychological nouns</i>	1021
Βίλλυ Τσάκωνα: <i>«Δημοκρατία είναι 4 λύκοι και 1 πρόβατο να ψηφίζουν για φαγητό»: Αναλύοντας τα ανέκδοτα για τους/τις πολιτικούς στην οικονομική κρίση</i>	1035
Ειρήνη Τσαμαδοῦ- Jacobberger & Μαρία Ζέρβα: <i>Εκμάθηση ελληνικών στο Πανεπιστήμιο Στρασβούργου: κίνητρα και αναπαραστάσεις</i> ...	1051
Stavroula Tsiplakou & Spyros Armostis: <i>Do dialect variants (mis)behave? Evidence from the Cypriot Greek koine</i>	1065
Αγγελική Τσόκογλου & Σύλα Κλειδή: <i>Συζητώντας τις δομές σε -οντας</i>	1077

Αλεξιάννα Τσότσου:	
<i>Η μεθοδολογική προσέγγιση της εικόνας της Γερμανίας στις ελληνικές εφημερίδες</i>	1095
Anastasia Tzilinis:	
<i>Begründendes Handeln im neugriechischen Wissenschaftlichen Artikel: Die Situierung des eigenen Beitrags im Forschungszusammenhang.....</i>	1109
Κυριακούλα Τζωρτζάτου, Αργύρης Αρχάκης, Άννα Ιορδανίδου & Γιώργος Ι. Ευδόπουλος:	
<i>Στάσεις απέναντι στην ορθογραφία της Κοινής Νέας Ελληνικής: Ζητήματα ερευνητικού σχεδιασμού</i>	1123
Nicole Vassalou, Dimitris Papazachariou & Mark Janse:	
<i>The Vowel System of Mišótika Cappadocian</i>	1139
Marina Vassiliou, Angelos Georganas, Prokopis Prokopidis & Haris Papageorgiou:	
<i>Co-referring or not co-referring? Answer the question!.....</i>	1155
Jeroen Vis:	
<i>The acquisition of Ancient Greek vocabulary.....</i>	1171
Christos Vlachos:	
<i>Mod(aliti)es of lifting wh-questions.....</i>	1187
Ευαγγελία Βλάχου & Κατερίνα Φραντζή:	
<i>Μελέτη της χρήσης των ποσοδεικτών λίγο-λιγάκι σε κείμενα πολιτικού λόγου</i>	1201
Madeleine Voga:	
<i>Τι μας διδάσκουν τα ρήματα της ΝΕ σχετικά με την επεξεργασία της μορφολογίας.....</i>	1213
Werner Voigt:	
<i>«Σεληνάκι μου λαμπρό, φέγγε μου να περπατώ ...» oder: warum es in dem bekannten Lied nicht so, sondern eben φεγγαράκι heißt und ngr. φεγγάρι</i>	1227
Μαρία Βραχιονίδου:	
<i>Υποκοριστικά επιρρήματα σε νεοελληνικές διαλέκτους και ιδιώματα</i>	1241
Jeroen van de Weijer & Marina Tzakosta:	
<i>The Status of *Complex in Greek.....</i>	1259
Theodoros Xioufis:	
<i>The pattern of the metaphor within metonymy in the figurative language of romantic love in modern Greek.....</i>	1275

ΓΛΩΣΣΙΚΟΣ ΕΞΑΡΧΑΪΣΜΟΣ ΚΑΙ «ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ» ΝΟΡΜΑ: ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Χρήστος Καρβούνης
Johannes Gutenberg-Universität Mainz
karvoun@uni-mainz.de

Abstract

Given the structural and stylistic coexistence of demotic and katharevousa elements in Standard Modern Greek (SMG) this article draws attention to the phenomenon of language archaisation as language management, i.e., a speech behaviour of (re)archaising linguistic units or using such units in inappropriate linguistic environments. This behaviour stigmatises units/elements of the standard language and its codified norm, activates new/ideological norm aspects, neutralises standardised functional/stylistic differences, confuses the evaluative scales of the functional varieties, and reverses the marked-unmarked relation of katharevousa elements in SMG. The description of this (linguistic) behaviour seems in some cases to be self-confirmed, thereby leading to a process of corpus planning.

Λέξεις-κλειδιά: γλωσσική διαχείριση, γλωσσικός εξαρχαϊσμός, λειτουργική ποικιλότητα, γλωσσική ιδεολογία, νόρμα, δομικός προγραμματισμός

1. Εισαγωγή

Το παρόν άρθρο δεν πραγματεύεται την πολυτυπία, τις πάγιες αρχαϊστικές εκφράσεις ή γενικότερα το θέμα της συνύπαρξης τύπων δημοτικής και καθαρεύουσας στη νέα ελληνική. Η μείξη των διγλωσσικών ποικιλιών ήδη από την εποχή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και η συνακόλουθη *καλλιέργεια/διεύρυνση* (elaboration) μιας πρότυπης

γραφτής κοινής στο πλαίσιο ενός γλωσσικού προγραμματισμού (language planning)¹ θεωρούνται δεδομένες. Κατά συνέπεια η δομική συνύπαρξη παλαιότερων και σύγχρονων γλωσσικών μονάδων θεωρείται εδώ θεμελιώδες και «εγγενές» χαρακτηριστικό της (τυποποιημένης) δημόδους/δημοτικής/κοινής νεοελληνικής (ΚΝΕ) ήδη από τα τέλη του 18ου αιώνα,² ανεξάρτητα αν η συνύπαρξη αυτή μπορούσε/μπορεί να πάρει κατά συγγραφέα, κειμενικό είδος, περίσταση κτλ. ανισόποσες διαστάσεις. Η ιδιότυπη αυτή κατάσταση έχει αποτιμηθεί ποικιλοτρόπως (θετικά, αρνητικά, ουδέτερα) και έχει γίνει αντικείμενο περιγραφικής αλλά και ρυθμιστικής προσέγγισης. Μεταξύ άλλων έχει γίνει λόγος για νέα κοινή, ευρύχωρη δημοτική, τεκμήριο ιστορικής συνέχειας, γλωσσικό χάος, αναρχία, κρεολοποίηση (της δημοτικής), συνύπαρξη τύπων δημοτικής-καθαρεύουσας/λόγιων-δημοτικών τύπων, χρήση λόγιων στοιχείων κ.α., αν και οι παραπάνω ή άλλοι σχετικοί χαρακτηρισμοί συχνά αφορούν επιμέρους παραμέτρους του εν λόγω φαινομένου.³

Κεντρικές έννοιες του παρόντος άρθρου είναι ο *γλωσσικός εξαρχαϊσμός* (ΓΛΕΞ) και η *γλωσσική διαχείριση* (ΓΛΔ). Το γεγονός ότι εν μέρει επικαλύπτονται με τη *δομική συνύπαρξη* που προαναφέρθηκε, καθιστά αναγκαία μια πρώτη «επίσκεψιν των ονομάτων», που θα συμπληρωθεί στις ενότητες 2-3.

Ως *γλωσσικός εξαρχαϊσμός* (ΓΛΕΞ) (ή νεοαρχαϊσμός ή ιδεολογικός εξαρχαϊσμός)⁴ ορίζεται εδώ μια γλωσσική συμπεριφορά/πράξη με τα εξής δύο κύρια χαρακτηριστικά: α) τη συνειδητή ή ασυνειδητή *τάση προς αρχαΐζουσες/παλαιότερες δομές/μονάδες/στοιχεία*, είτε αυτά προέρχονται από την καθαρεύουσα και την αρχαία ελληνική είτε προκαλούν αυτήν την εντύπωση (συνήθως υπερδιορθώσεις όπως λ.χ. *μεσάνυχθα*,

1 Για το γλωσσικό προγραμματισμό βλ. Κωστούλα-Μακράκη (2001: 149-169). Για το ιστορικό/εξελικτικό πλαίσιο της διαδικασίας του γλωσσικού προγραμματισμού στη νέα ελληνική βλ. Karvounis (2016).

2 Όχι αποκλειστικά της ΚΝΕ, βλ. σχετικά Karvounis (2016). Μια ενδεικτική σύγκριση μεταξύ νέων ελληνικών και ιαπωνικών σε ό,τι αφορά τη μείξη των διγλωσσικών ποικιλιών στους Hoozawa-Arkenau και Karvounis (2017 [στον παρόντα τόμο]).

3 Ενδεικτικά ας αναφερθούν οι Σετάτος (1973: 85), Μπαμπινιώτης (1979), Καλιόρης (1988), Mackridge (2000), Ντάλτας (1995: 67-69), Φανουράκη (2005: 18-23).

4 Να επισημανθεί ο αποκαλυπτικός χαρακτηρισμός «νεοκαθαρεύουσα» που χρησιμοποιεί ο Σαραντάκος (2007)-παρόμοια προσέγγιση και ο Χάρης (2003, 2008). Ο Σαραντάκος (2007: 295-301, «δωδεκάλογος της νεοκαθαρεύουσας») συνοψίζει, σχολιάζει και κατηγοριοποιεί (μολονότι από άλλη οπτική γωνία) τα περισσότερα από τα φαινόμενα που περιγράφονται εδώ. Για τη σημασία των όρων «νεοκαθαρεύουσα», «νεοδημοτική» στις αρχές του 20ού αιώνα βλ. Mackridge (2009: 297 υποσημείωση 22). Για τη μείξη των ποικιλιών βλ. παραπάνω (και την υποσημείωση 2).

βαλάνδια).⁵ β) τη λειτουργικά⁶ (δηλ. στο συγκεκριμένο γλωσσικό περιβάλλον) παράταιρη και αδόκιμη χρήση τέτοιων δομών/μονάδων/στοιχείων. Χαρακτηριστικό λοιπόν του ΓΛΕΞ δεν είναι η (δεδομένη) συνύπαρξη παλαιότερων και νεότερων γλωσσικών μονάδων, αλλά ο τρόπος διαχείρισης των αρχαϊστικών δομών/μονάδων πέρα από τις λεγόμενες αναγκαστικές, παγιωμένες ή (για τον οποιονδήποτε λόγο) αναμενόμενες χρήσεις (βλ. 2.5).

Ως **γλωσσική διαχείριση** (ΓΛΔ, language management) ορίζεται συνήθως α) ο **γλωσσικός προγραμματισμός** (language planning) γενικότερα· β) η γλωσσική πολιτική (language policy) «από κάτω», δηλ. από άτομα/ομάδες χωρίς θεσμική δράση/ισχύ ή έστω κύρος που να ανταποκρίνεται σε εκείνο των θεσμικών οργάνων· γ) (με ακόμα στενότερη έννοια) η **διαδικασία** που εστιάζει στο χρήστη και σε συγκεκριμένη γλωσσική πράξη, στον τρόπο με τον οποίο ο χρήστης διαχειρίζεται γλωσσικές μονάδες σε δεδομένο λειτουργικό πλαίσιο.

Η ΓΛΔ με τη στενότερη έννοια (γ) εστιάζει ουσιαστικά στην εξατομικευμένη γλωσσική συμπεριφορά. Ενώ ο γλωσσικός προγραμματισμός διαθέτει, αποκτά ή μπορεί να αποκτήσει ρυθμιστικό χαρακτήρα, η ΓΛΔ πρωτίστως καταγράφει (σ)τάσεις της γλωσσικής κοινότητας και γλωσσικές συμπεριφορές σε μικρο-επίπεδο.

Στη θεωρία της ΓΛΔ γίνεται λόγος για μια διαδικασία με τα εξής στάδια:⁷

- 1) επισήμανση (της απόκλισης)⁸ (noting of a deviation or other phenomenon)
- 2) αξιολόγηση (evaluation)
- 3) πρόθεση προσαρμογής/διόρθωσης/προγραμματισμού (adjustment),
- 4) εφαρμογή/πραγμάτωση (implementation),
- 5) πρόσληψη/ανατροφοδότηση (feedback / post-implementation stage).

Στην διαδικασία αυτή ο χρήστης ακολουθεί μια παραγωγική κατά κάποιον τρόπο πορεία, όπου έχοντας στη διάθεσή του περισσότερες από μια επιλογές καταλήγει μέσω

5 Τα γλωσσικά παραδείγματα που αναφέρονται έχουν ενδεικτικό χαρακτήρα και αποτελούν δείγματα ποιοτικής ανάλυσης. Ευχαριστώ θερμά τις/τους φοιτήτριες/φοιτητές του ΤΞΓΜΔ του Ιόνιου Πανεπιστημίου Κωνσταντίνα Κουτσιούμπα, Αγγελική Πετροπούλου, Νικόλα Ζώτο και Κατερίνα Γκαϊατάζη τόσο για διάφορα σχετικά παραδείγματα που έθεσαν υπόψη μου όσο και για την προθυμία τους να τα συζητήσουν μαζί μου.

6 Ο πολύσημος όρος «λειτουργικός» νοείται εδώ με την κοινωνιογλωσσολογική του σημασία, ως μέρος δηλ. των λεγόμενων «λειτουργικών ποικιλιών» (register, functional varieties), για την ελληνική ορολογία βλ. σχετικά Αρχάκης και Κονδύλη (2004: 93-100).

7 Βλ. ενδεικτικά Nekvaril και Sherman (2015) με περαιτέρω βιβλιογραφία.

8 Η απόδοση στα ελληνικά έχει πειραματικό χαρακτήρα.

αξιολόγησης σε μια συγκεκριμένη, επειδή λ.χ. εντοπίζει απόκλιση από τη νόρμα ή την αντιλαμβάνεται διαφορετικά. Ένα ενδεικτικό παράδειγμα από μια ζωντανή σύνδεση/ συζήτηση σε δελτίο ειδήσεων είναι το εξής:

- (1) «πριν το μνημόνιο, πριν...**προ του μνημονίου, προ**, πριν από έξι χρόνια... δεν υπήρχαν ουρές στις τράπεζες;» (ΣΚΑΪ, Κ. Γρηγοριάδης, 2/7/2015).

Τα επιμέρους στάδια είναι σαφή: Ο χρήστης επισημαίνει το «πρόβλημα», ενώ έχει ήδη εκφωνήσει το προθετικό σύνολο, (επαν)αξιολογεί τη διατύπωσή του κι αποφασίζει να την (ανα)προσαρμόσει/διορθώσει («προ...προ»). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν για τα ελληνικά τα στάδια 2-4, γιατί κατά τη γνώμη μου περιγράφουν μια διαδικασία, την οποία, συνειδητά ή ασυνείδητα, εφαρμόζουν πολλοί χρήστες της νέας ελληνικής, εν προκειμένω σε συνδυασμό με τον προαναφερθέντα ΓΛΕΞ. Στις περισσότερες περιπτώσεις, βέβαια, η αξιολόγηση είναι ενδιάθετη, οπότε πραγματώνεται απευθείας η αξιολογημένη επιλογή. Η χρήση του ονόματος *Σαπφώ* ή (σε πολύ μικρότερο βαθμό) του προσηγορικού *κυβέρνηση* σε γενική πτώση, η εκφώνηση του αριθμού 8 φαίνεται λ.χ. να «παρασύρει» αρκετούς χρήστες σε μια διαδικασία ΓΛΔ που όμως *διαφέρει* εμφανώς από την αντίστοιχη διαδικασία αξιολόγησης στο πλαίσιο της γλωσσικής πολυτυπίας ή της δομικής συνύπαρξης που προαναφέρθηκε. Στην συγκεκριμένη περίπτωση φαίνεται να συν-απορρέει από μια ρητή ή υπόρρητη στάση απέναντι στο γλωσσικό παρελθόν.⁹

Αντικείμενο έρευνας είναι, λοιπόν, η σχέση/διεπίδραση μεταξύ ΓΛΕΞ και ΓΛΔ ή πιο συγκεκριμένα ο ΓΛΕΞ ως ΓΛΔ. Περαιτέρω διαφοροποιητικές παράμετροι αυτής της σχέσης είναι α) το γεγονός ότι δεν αφορά ένα συγκεκριμένο (λειτουργικό) πεδίο, κειμενικό είδος, διάλογο επικοινωνίας κτλ., αλλά εντοπίζεται σε έναν *συνεχές* γλωσσικής χρήσης, το οποίο διατρέχει τόσο το γραπτό όσο και τον προφορικό λόγο, το τυπικό και το οικείο ύφος, το δημόσιο αλλά και τον ιδιωτικό λόγο, β) η κοινωνιογλωσσολογική της διάσταση, που μας παρακινεί να εξετάσουμε το φαινόμενο αυτό όχι μεμονωμένα, αλλά στο ευρύτερο λειτουργικό του πλαίσιο.

9 Βλ. σχετικά Χριστίδης (1999).

2. Σημεία επαφής του ΓΛΕΞ/της συγκεκριμένης ΓΛΔ με άλλες θεματικές

Η επικάλυψη με θεματικές όπως το *γλωσσικό λάθος*, η *πολυτυπία* και η *υφολογική διαφοροποίηση*, η *νόρμα*, η *γλωσσική ποικιλότητα*, το *γλωσσικό κύρος* και ο *γλωσσικός αρχαϊσμός* επιβάλλουν μια στοιχειώδη αντιπαραθετική προσέγγιση, ώστε να γίνουν σαφέστερα και πιο «απτά» τα χαρακτηριστικά του ΓΛΕΞ και της συγκεκριμένης ΓΛΔ.

2.1 Γλωσσικό λάθος

Συγκρίνοντας τα επιμέρους ζεύγη της στήλης Α και Β κάποιιοι θα χαρακτήριζαν τους τύπους της στήλης Β λανθασμένους, θα έκαναν λόγο για λιγότερο προσεγμένα ελληνικά, για ανεπίσημο ύφος κτο., μολονότι οι τύποι της στήλης Β *αφενός* προαναγγέλλουν ή και ενεργοποιούν τη γλωσσική αλλαγή, καθώς αντανακλούν γλωσσικούς μηχανισμούς όπως είναι η αναλογία, η παρετυμολογία, η ενίσχυση, η απλοποίηση κτλ.,¹⁰ *αφετέρου*, σε κάποιες περιπτώσεις, είναι εξίσου ή και πιο συνηθισμένοι από εκείνους της στήλης Α. Και οι δύο στήλες περιλαμβάνουν, βέβαια, συστατικές μονάδες της ΚΝΕ.

A	B
καλύτερο	πιο καλύτερο
πολλές ψήφοι	πολλοί ψήφοι
έχω απαυδήσει	έχω απηυδήσει
ανέκαθεν	από ανέκαθεν/εξαπανέκαθεν
του αιμοσταγούς δολοφόνου	του αιμοσταγή δολοφόνου

Αντίθετα τα επιμέρους ζεύγη της στήλης Γ και Δ αντικατοπτρίζουν πιο ξεκάθαρα την ιστορική εξέλιξη, αφού τα παραδείγματα της στήλης Γ αποτελούν τον αρχαιότερο/παλαιότερο, εκείνα της στήλης Δ το νεότερο τύπο. Θεμελιώδης διαφορά σε σχέση με τις στήλες Α-Β αποτελεί το γεγονός ότι α) στις περιπτώσεις Γ-Δ η γλωσσική αλλαγή (Γ > Δ) έχει συντελεστεί εδώ και πολλούς αιώνες (εν μέρει και χιλιετίες), β) συστατικές μονάδες της ΚΝΕ είναι (πρωτίστως) εκείνες της στήλης Δ.¹¹

¹⁰ Βλ. Θεοφανοπούλου-Κοντού (2001) και Θεοδωροπούλου και Παπαναστασίου (2001).

¹¹ Ανεξαρτήτως της διαφορετικότητας των επιμέρους παραδειγμάτων: Το «κ. καθηγητά» αποτελεί λ.χ. υφολογικό κατάλοιπο, ενώ το λεξικό μόρφημα κωφ- είναι αναγκαστικός αρχαϊσμός στη σύνθεση (π.χ. κώφωση, κωφεύω, κωφάλαλος κτλ.). Ο αυτοχαρακτηρισμός «κωφός» (π.χ. Ομοσπονδία Κωφών) πρέπει να θεωρηθεί είτε γλωσσικό κατάλοιπο είτε απόρροια «κυκλικού επιχειρήματος», αφού (στη δεύτερη

Γ	Δ
απάγω	απαγάγω (οριστική ενεστώτα)
της Μυρτούς	της Μυρτώς
εστάλη	στάληκε
κ. καθηγητά	κ. καθηγητή
κωφός	κουφός

Αξιοσημείωτο στην προκειμένη περίπτωση είναι το γεγονός ότι οι τύποι της στήλης Γ φαίνεται να διεκδικούν στο πλαίσιο του ΓΛΕΞ γλωσσική ισοτιμία, αν όχι ορθότητα, απέναντι/σε βάρος των μονάδων της στήλης Δ, οι οποίες υφίστανται έμμεσο υφολογικό στιγματισμό. Η αυξανόμενη και, συχνά, στοχευμένη χρήση/πρόκριση αρχαϊστικών μονάδων/στοιχείων (όπως στη σχέση Γ-Δ) δημιουργεί την εντύπωση ότι οι μονάδες αυτές είναι υφολογικά «καλύτερες»/«ορθότερες», με αποτέλεσμα να τις εξισώνει με την (έτσι κι αλλιώς αμφισβητούμενη) σχέση σωστού-λάθους των περιπτώσεων Α-Β. Η υφολογικός αυτός στιγματισμός φαίνεται να ενισχύει αντίστοιχες «συστημικές» αλλαγές (βλ. 2.2-2.5), λ.χ. την επέκταση της κλητικής ενικού σε -α από μεμονωμένα (π.χ. κ. καθηγητά) σε περαιτέρω παραδείγματα των ισοσύλλαβων αρσενικών ουσιαστικών σε -ης: «Προπονητά, το τηλέφωνό σου!» (υπότιτλο στην κινηματογραφική ταινία *Playing for Keeps*).¹² ή την φωνητική πραγμάτωση /ft/ και /xt/ στα παραδείγματα <εφτά> και <οχτώ>, που εν τω μεταξύ δείχνουν να είναι *εξαιρετικά σπάνια* στον τηλεοπτικό λόγο, επηρεάζοντας όλο και περισσότερα αντίστοιχα εκφωνήματα του καθημερινού λόγου.

2.2 Πολυτυπία και υφολογική διαφοροποίηση

Στο πλαίσιο της πολυτυπίας που διακρίνει την ΚΝΕ θεωρούμε ότι ζεύγη του είδους «οκτώ : οχτώ», «μιλά : μιλάει», «σκεφθεί : σκεφτεί» κτλ. αποτελούν *ελεύθερες παραλλαγές* οι οποίες εναλλάσσονται ισότιμα. Θεωρητικά τουλάχιστον, καθώς η άποψη πως οι τύποι «οχτώ», «μιλάει», «σκεφτεί» αναφέρονται σε πιο οικείο/ανεπίσημο ύφος, δημιουργεί ουσιαστικά «υφολογικές δεσμεύσεις». Αντίθετα, ζεύγη όπως «πυρ: φωτιά», «σπίτι : οίκος» κτο. λειτουργούν ως *δεσμευμένες παραλλαγές* και η χρήση

περίπτωση) η ιδέα ότι ο τύπος «κωφός» διαφοροποιεί, είναι «πολιτικά ορθότερος» κτο. προϋποθέτει το στιγματισμό του τύπου «κουφός».

12 Να σημειωθεί ότι στο συγκεκριμένο παράδειγμα ομιλητής είναι ένα 10-12χρονο αγόρι που απευθύνεται με οικειότητα στον προπονητή του, όταν χτυπάει το κινητό τηλέφωνο του προπονητή στο γήπεδο.

τους χαρακτηρίζεται από συμπληρωματική κατανομή (λειτουργική συμπληρωματικότητα). Οι χρήσεις «στο **πυρ** το εξώτερο[ν]» και «δωσ' μου **φωτιά**» ή «ο εκδοτικός **οίκος X**» και «έφτασε στο **σπίτι** του» δεν είναι λειτουργικά/υφολογικά εναλλασσόμενες, καθώς έχουν πια συνδεθεί με σαφώς διακριτά νοηματικά και υφολογικά συμφραζόμενα. Στο πλαίσιο του ΓΛΕΞ παρατηρούμε, όμως, μια πλεοναστική χρήση του αρχαϊσμού με τα εξής αποτελέσματα: αφενός την τάση μετατροπής της υφολογικής /λειτουργικής *ισοδυναμίας* σε ρητή υφολογική/λειτουργική *ανισοδυναμία* ή το αντίστροφο, αφετέρου την άρση της συμπληρωματικής κατανομής. Παραδείγματα όπως

- (2) Ακόμη δεν τον είδαμε Γιάννη τον **βαπτίσαμε** (www.protothema.gr).
- (3) «Την κοιμίζω με νερό και καλαμποκάλευρο αντί για γάλα το οποίο **πωλούν** στη μαύρη αγορά, λέει ο πατέρας του κοριτσιού» (www.protothema.gr).
- (4) Η BMW θα καταργήσει πρώτη τους **καθρέπτες**» (περισσότερα από ένα παραδείγματα στη μηχανή αναζήτησης google).

είναι ενδεικτικά γι' αυτήν την τάση μετατροπής, καθώς ο τύπος «**βαπτίσαμε**» εισχωρεί σε παγιωμένες εκφράσεις (παροιμία), για τις οποίες ισχύει συμπληρωματική κατανομή. Το ίδιο ισχύει και για παραδείγματα του είδους «**πωλούν**» «**καθρέπτες**», τα οποία αίρουν τη *συστημική/υφολογική ανισοδυναμία* των τύπων «**πουλούν**»/«**πουλάνε**» : «**πωλούν**», «**καθρέπτης** : **καθρέπτης**» χρησιμοποιώντας το δεύτερο τύπο *σε περιβάλλον χρήσης του πρώτου*.

2.3 Γλωσσική νόρμα

Αν ορίσουμε ως γλωσσική νόρμα αφενός το σύνολο των κανόνων/κανονικοτήτων που διέπουν/ρυθμίζουν ένα γλωσσικό σύστημα, αφετέρου την προσδοκία και αποδοχή (διαχείριση) αυτών των κανόνων, μπορούμε να διακρίνουμε μια «κωδικοποιημένη νόρμα» (KN), η οποία υπαγορεύεται κυρίως από το τυπικό, γραπτό, «επίσημο», υπερτοπικό κτο., και μια «χρηστική νόρμα» (XN), η οποία υπαγορεύεται κυρίως από το οικείο, αυθόρμητο, καθημερινό, τοπικό κτο. Ο ανταγωνισμός ανάμεσα στα δύο αυτά είδη νόρμας (π.χ. στήλες A-B) ισχύει σε πολλές γλωσσικές κοινότητες, με κοινό, συνήθως, δεδομένο ότι η KN διαθέτει/διεκδικεί υψηλότερο κύρος από τη XN, η οποία συχνά αντανακλά τάσεις (συστημικής) αλλαγής (βλ. 2.1).

A (KN)

ανέκαθεν

έτρεξαν

πάω στη Νάξο

B (XN)

από ανέκαθεν

τρέξανε

πάω Νάξο

Στην ΚΝΕ παρατηρείται και μια διαφορετική απόκλιση από την ΚΝ, απόκλιση που αφορά τα παλαιότερα/αρχαιζόντα στοιχεία (καθαρεύουσα/αρχαία ελληνική), τα οποία υπόκεινται σε αρχαιότερους/ανενεργούς γλωσσικούς κανόνες. Θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε «ιδεολογική νόρμα» (ΙδΝ), καθώς δεν εκφράζει τάσεις συστημικής αλλαγής που απορρέουν από την αυθόρμητη, καθημερινή, κοινή χρήση, αλλά αποκλίσεις που (εφόσον είναι συνειδητές) συνδέονται (όταν δεν προκύπτουν από την ηλικία ή τη συνήθεια του χρήστη) κυρίως με γλωσσικο-ιδεολογικές στάσεις/απόψεις για την ορθότητα, την ιστορία, τη συνέχεια της ελληνικής γλώσσας κτο.¹³ (στήλες Α-Γ).

A (KN)

της τάξης

ο Πλάτωνας

της Γωγώς

ομαλότητα

πόσο μάλλον

Γ (ΙδΝ)

της τάξεως

ο Πλάτων

της Γωγούς

ομαλότης

πόσω μάλλον

Στο πλαίσιο του ΓΛΕΞ (επαν)εμφανίζεται/ισχυροποιείται ένας ανταγωνισμός μεταξύ ΚΝ και ΙδΝ, καθώς η ΙδΝ φαίνεται να ασκεί (συστημική) πίεση στη ΚΝ με σαφείς τάσεις *επιστροφικότητας* αρχαιότερων (ή αρχαιοφανών) μονάδων. Παρατηρείται ότι στοιχεία (π.χ. συμφωνικά συμπλέγματα, τονισμός, ορθογραφία) και γλωσσικές μονάδες που υπαγορεύονται από την ΙδΝ, (επαν)ενεργοποιούνται και επηρεάζουν την ΚΝ και κατά συνέπεια δομικά χαρακτηριστικά της ΚΝΕ.

2.4 Γλωσσική ποικιλότητα

Καθώς η *λειτουργική ποικιλότητα* της γλώσσας¹⁴ καθορίζεται από μεταβλητές όπως το πεδίο χρήσης, η θεματική, ο διάυλος επικοινωνίας, οι συνομιλητές (και η μεταξύ τους

13 Βλ. Χριστίδης (1999). Διάσπαρτο σχετικό υλικό στους Χάρης (2003, 2008) και Σαραντάκος (2007).

14 Βλ. Αρχάκης και Κονδύλη (2004: 93-100).

σχέση), η επικοινωνιακή περίσταση κ.α., δηλ. μεταβλητές *χρήσης*, κατεξοχήν συνδηλωτικές ενός κοινωνικού πρόσημου, τα εκφωνήματα ή μεμονωμένες φραστικές επιλογές κινούνται εκ των πραγμάτων σε μια κλίμακα αξιακής διαβάθμισης που εκτείνεται από το *λειτουργικά χαμηλό* (π.χ. οικείο, αυθόρμητο, ανεπίσημο, λαϊκό, «προφορικό» κτο.) ως το *λειτουργικά υψηλό* (αποστασιοποιημένο, επίσημο, προγραμματισμένο, λόγιο, «γραπτό» κτο.). Η επιλογή γλωσσικών μονάδων/εκφράσεων όπως «τον/την σούταρε : έφαγε χ : έφαγε χυλόπιτα : δεν τον/την ήθελε : τον/την απέρριψε» υπαγορεύεται, λοιπόν, από μεταβλητές της επικοινωνιακής περιστασης, τις οποίες καθορίζει ρητά ή υπόρρητα η εκάστοτε γλωσσική κοινότητα.

Αντίθετα, σε παραδείγματα του είδους

- (5) «Η ενόχληση του Μάινα για τις επαναλήψεις ενώ μένουν απλήρωτοι συνάδελφοί του εδώ και πέντε **έτη**» (www.gossip-tv.gr)
- (6) «Η γιαγιά της Μυρτούς είναι αξιοθέατο!» (τίτλος-σχόλιο σε ιστολόγιο για πρόσωπο της τηλεοπτικής σειράς «Το Κάτω Παρτάλι», μηχανή αναζήτησης google),
- (7) «Μήπως δεν μας πολυπάει...η ψηφιακό**της**» (προφορικό εκφώνημα, εκπομπή «ΣΚΑΪ στις 6»),
- (8) «Βλέπω πόσο βαριέται (έως και τσίχλα μασάει, χωρίς **αιδώ**, κατά τη διάρκεια της εκπομπής της) και τη μεταδίδει κιόλας αυτή τη βαρεμάρα στο κοινό της...**Αναγιγνώσκει** δουλειές δημοσιογράφων από τα sites, που παράγουν πρωτογενές υλικό» (Επώνυμο ιστολόγιο: <http://www.elenasdiary.com/elenas-letter/1283-it-takes-two-eleni>),
- (9) «Έχουμε αλλάξει καθόλου με **όλην** αυτήν την λαμογιά;» (προφορικό εκφώνημα, εκπομπή «ΣΚΑΪ στις 6»)
- (10) «Προπονη**τά**, το τηλέφωνό σου» (βλ. 2.1)

δημιουργείται σύγχυση στην κλίμακα λειτουργικής διαβάθμισης, γιατί γίνεται *παράταιρη* χρήση των *μέσων* λειτουργικής επισήμανσης (λ.χ. σε συνδυασμό με άλλες μονάδες του ίδιου εκφωνήματος, με το πεδίο χρήσης, με το λειτουργικό πλαίσιο κτλ.). Μολονότι η γλωσσική πράξη δεν είναι απαραίτητα λειτουργικά/υφολογικά αμιγής, η χρήση αρχαϊσμών στη κοινή νεοελληνική γίνεται σε συγκεκριμένο πλαίσιο (βλ. 2.5, 3.1). Στην προκειμένη ΓΛΔ παρατηρείται είτε *ασυμφωνία* μεταξύ λειτουργικής πρόθεσης/λειτουργικού πεδίου και μέσων επισήμανσης της λειτουργικής ποικιλίας είτε

κατάχρηση των μέσων λειτουργικής επισήμανσης, με αποτέλεσμα να προκύπτουν λειτουργικά/υφολογικά παράταιρα εκφωνήματα/συντάγματα.

2.5 Γλωσσικό κύρος και (γλωσσικός) αρχαϊσμός

Με δεδομένη την πολυπλοκότητα της θεματικής γλωσσικό κύρος περιορίζομαι στο γεγονός ότι η κατανομή γλωσσικού κύρους (χαμηλό : υψηλό) έχει αποδεσμευτεί από τη σχέση καθαρεύουσα : δημοτική εδώ και πολλές δεκαετίες, κυρίως από τη στιγμή που η τυποποιημένη (γραπτή) δημοτική λειτούργησε αρχικά άτυπα (γύρω στο 1920), αργότερα επίσημα (1964 και τελεσίδικα από το 1976) ως πρότυπη γλώσσα της νεοελληνικής γλωσσικής κοινότητας. Το γεγονός ότι στο δημόσιο λόγο, στα ΜΜΕ χρησιμοποιούνται συχνά γλωσσικές μονάδες ή στοιχεία της καθαρεύουσας για να αποδώσουν στα γραφόμενα/λεγόμενα/στο χρήστη σοβαρότητα, κύρος κτο. είναι γνωστό¹⁵ και δεν αναιρεί κατ' αρχήν την παραπάνω αποδέσμευση, καθώς περιορίζεται/περιοριζόταν σε συγκεκριμένα πεδία χρήσης.

Ο γλωσσικός αρχαϊσμός απορρέει τόσο από τη δομική μείξη των διγλωσσικών ποικιλιών (βλ. εισαγωγή) όσο και από την εκτεταμένη διακειμενική αναφορά σε παλαιότερες γλωσσικές μονάδες/εκφράσεις. Αν ορίσουμε ως γλωσσικό αρχαϊσμό τη «χρήση απαρχαιωμένων, ξεπερασμένων τρόπων έκφρασης (λέξεων, φράσεων, τύπων, συντάξεων κ.α.)»,¹⁶ διαπιστώνουμε ότι αυτός είναι άρρηκτα συνδεδεμένος τόσο με τη δομή όσο και με το ύφος της ΚΝΕ. Στο θεμελιώδες άρθρο του για τη σχέση αυτή ο Σετάτος (1973) διαφοροποίησε την *ασυνείδητη* (λ.χ. αναγκαστική χρήση, ζεύγη με διαφοροποιητική σημασία, επίδραση λόγιου περιβάλλοντος, πολυτυπία, δυσκολίες προσαρμογής/επικράτησης) από τη *συνειδητή* χρήση αρχαϊσμών (λ.χ. ειρωνεία και παικτική διάθεση, ηπιότερη έκφραση/λέξεις ταμπού, πολυτυπία).

Με βάση τα παραπάνω ούτε η πολυτυπία με τάση προς παλαιότερες/αρχαιότερες μονάδες μάς ξενίζει λ.χ. σ' ένα (δημογραφικό) κείμενο/εκφώνημα (αντήλλαξαν, επιτευχθεί, με τον καθηγητή [me ton kaθiγiti], δηλ. χωρίς ουδετεροποίηση) ούτε φυσικά αρχαϊσμοί του είδους «κυβερνών κόμμα», «εκ των ων ουκ άνευ», «πτωχέ», «ω του θαύματος», «αιδώς» κτο., εφόσον αποτελούν *αναγκαστικές* ή *συνειδητές* χρήσεις με συγκεκριμένη/αναμενόμενη λειτουργία.

15 Βλ. σχετικά Πολίτης (2014).

16 Λεξικό κοινής νεοελληνικής, Θεσσαλονίκη 1998 (ΙΝΣ), s.v.

Στο πλαίσιο του ΓΛΕΞ εντοπίζεται όμως αφενός (αυξανόμενη) *κατάχρηση* αυτής της κατανομής (στοιχεία/μονάδες από την καθαρεύουσα > υψηλό κύρος), αφετέρου επέκταση αυτής της κατανομής σε άλλα πεδία χρήσης, λ.χ. στο οικείο/καθημερινό, προφορικό ή σε περιβάλλον που δεν ακολουθείται συνειδητή στρατηγική (για λόγους ειρωνείας, παικτικής διάθεσης κτλ.): λ.χ. «επτά», «ένας **εκ των** δύο», «το εντυπωσιακό υδραυλικό **ωρολόγιο** του Αρχιμήδη» (Ιστότοπος του Μουσείου αρχαίας ελληνικής τεχνολογίας Κώστα Κοτσανά, www.kotsanas.com), «τα μαγαζιά/καταστήματα θα παραμείνουν/είναι ανοικτά» (παραδείγματα από τη μηχανή αναζήτησης google), «αυτήν την εβδομάδα έως 40% **φθηνότερα** (τηλεοπτική διαφήμιση, προφορικό εκφώνημα) «τομάτες ελληνικές/πατάτες **χονδρές**, χύμα» (ταμπέλες σε Σούπερ Μάρκετ», «Άρχισαν οι απολύσεις στη Βουλή **ελέω** πλαστών πτυχιών (www.efsyn.gr), «**βόειος** κιμάς» (διαφήμιση), «Πιέστε για άνοιγμα **θυρών** μόνο όταν το **κομβίο** είναι αναμμένο» (ενημερωτική πινακίδα σε βαγόνι του αθηναϊκού μετρό). Παρατηρείται, λοιπόν, μια *αξιακή ανακατανομή* γλωσσικών μονάδων/στοιχείων με γνώμονα/κριτήριο την αρχαιοπρέπεια ή τον προσανατολισμό τους σε παλαιότερες μορφές της ελληνικής, συχνά ανεξάρτητα από το πεδίο χρήσης και την επικοινωνιακή περίσταση.

3. Πραγμάτωση/Εφαρμογή, λειτουργία και πρόσληψη/επίδραση του ΓΛΕΞ

Σε ό,τι αφορά το περιβάλλον εφαρμογής/πραγμάτωσης, τη λειτουργία και την πρόσληψη/επίδραση του ΓΛΕΞ αξίζει να επισημανθούν τρία σημεία: α) η σχέση μαρκαρισμένου-αμαρκάριστου, β) η προσαρμογή/διόρθωση της λειτουργικής ποικιλίας, γ) η νόρμα και ο δομικός προγραμματισμός.

3.1 Μαρκαρισμένο : αμαρκάριστο

Με αφετηρία τη συνειδητή χρήση των αρχαϊστικών μονάδων/στοιχείων (βλ. 2.5) ο Σετάτος (1973) κάνει λόγο για *μαρκαρισμένη χρήση* (εναλλακτικά: σημαδεμένη/χαρακτηρισμένη), καθώς, κυρίως, σε περιπτώσεις ειρωνείας, παικτικής διάθεσης και ηπιότερης έκφρασης (ας προστεθεί εδώ και η διακειμενικότητα) η ενσωμάτωση αρχαιότερων μονάδων/στοιχείων επιτελεί συγκεκριμένη (πραγματολογική/υφολογική) λειτουργία. Η στοχευμένη, λοιπόν, αυτή χρήση αρχαϊσμών δικαιολογεί τον χαρακτη-

ρισμό «μαρκαρισμένοι τύποι». Σε παραδείγματα του είδους «Όταν η 'πτωχή πλην έντιμος' Ελλάς κούρευε τα χρέη των Γερμανών...»(www.reporter.gr) ή «Καλησπέρα πτωχή μου υπαλληλίσκη, ναι, σε περιμένουν στο λογιστήριο, φιλάκια» (www.thecurlysue.com) είναι προφανής τόσο η λειτουργία όσο και το μαρκάρισμα των συγκεκριμένων μονάδων. Αντίθετα σε προτάσεις/εκφράσεις/εκφωνήματα του τύπου

- (11) «Δώστε βοήθεια σε άνεργους και πτωχούς» (www.nextdeal.gr),¹⁷
- (12) «Η πτωχή στοματική υγιεινή...» (παραδείγματα στη μηχανή αναζήτησης google),
- (13) «δίαιτα πτωχή σε υδατάνθρακες/λίπος» (παραδείγματα στη μηχανή αναζήτησης google),
- (14) «πτωχή σε γκολ η Ελλάδα» (www.blog.gr),

ή

- (15) «**Βόειος** κιμάς» ([τηλεοπτική] διαφήμιση),
- (16) «Ο Μένης, 44 ετών, πήρε το λεωφορείο του ΚΤΕΛ από Αθήνα για να πάει στη Σπάρτη και να περπατήσει από εκεί μαζί τους. Τα 225 χλμ. του βάρυναν τα πέλματα και **απόλεσε** ένα νύχι»,¹⁸
- (17) «Δεν **απόλλυται** η ρύθμιση των 100 δόσεων σε περίπτωση μη καταβολής ασφαλιστικών οφειλών...» (<https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/28056>),
- (18) «...και τσίχλα μασάει, χωρίς **αιδώ**... **Αναγιγνώσκει** δουλειές δημοσιογράφων» (βλ. 2.4)

οι μαρκαρισμένοι τύποι χρησιμοποιούνται σε παράταιρο/αδόκιμο πραγματολογικό/υφολογικό πλαίσιο υποβάλλοντας τη μαρκαρισμένη ιδιότητα ως αμαρκαρίστη, δηλ. ως ουδέτερη και κοινή. Ο ΓΛΕΞ ουσιαστικά ανατρέπει τη συμπληρωματική κατανομή μεταξύ συνειδητής (μαρκαρισμένης) και ασυνείδητης (αμαρκαρίστης) χρήσης των αρχαϊσμών και προκαλεί σύγχυση στη λειτουργική σχέση μεταξύ ειρωνείας/παικτικής διάθεσης/διακειμενικότητας και αμαρκαρίστης, ουδέτερης χρήσης, υποβάλλοντας στο μέσο χρήση τη «δυνατότητα» να χρησιμοποιήσει ζεύγη όπως «πτωχός : φτωχός»,

¹⁷ Η διατύπωση «πτωχοί οφειλέτες» αποτελεί αναγκαστική χρήση (νομικός όρος).

¹⁸ Από άρθρο στην *Ελευθεροτυπία*, βλ. σχετικά τον ιστότοπο «Νέος Τίπουκεϊτος»: <https://neostipoukeitos.wordpress.com/> με περαιτέρω χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτού του είδους.

«κουφός : κωφός», «βγαίνω : εξέρχομαι», «χάνω : απόλλυμι» κτο. λειτουργικά/υφολογικά *ισότιμα*.

3.2 Προσαρμογή/Διόρθωση της λειτουργικής ποικιλίας

Αξιοσημείωτη είναι η διαδικασία της ΓΛΔ σε περιπτώσεις πλάγιου λόγου, (ανα)διήγησης, περιγραφής κτο. Ένα (μαθητικό) εκφώνημα του είδους «Κυρία, ο Δ. και ο Κ. βριστήκαν και πλακωθήκαν στο διάλειμμα» θα μπορούσε κάλλιστα να μεταφερθεί ως «Οι μαθητές... διαπληκτίστηκαν και ήρθαν στα χέρια» σε περίπτωση που ο «σχολιαστής» θελήσει να μετατοπίσει το εκφώνημα προς ένα υψηλότερο σημείο της λειτουργικής/αξιακής κλίμακας (βλ. 2.4). Η ΓΛΔ αποκτά όμως άλλη διάσταση, όταν ο «σχολιαστής» προσαρμόζει γλωσσικές μονάδες/στοιχεία του πρωτοτύπου, της πληροφορίας/είδησης με κριτήριο την αρχαικότητα. Το «αποδέχθηκε» της πρωτότυπης είδησης

- (19) «Αφού η κυβέρνηση **αποδέχθηκε** προχθές την παράταση...σήμερα με την πρόταση Βαρουφάκη **αποδέχθηκε** και το e-mail Χαρδούβελη» (www.enal-laxnews.gr)

γίνεται λ.χ. «απεδέχθη»

- (20) «Ο τέως πρωθυπουργός...ασκεί κριτική στην κυβέρνηση, λέγοντας ότι όχι μόνο **απεδέχθη** το 'email Χαρδούβελη'...» (www.protothema.gr), το «... θέλω να **μπω**...», που εύλογα υποθέτουμε ότι ειπώθηκε στην προκειμένη περίπτωση, γίνεται «ότι θέλει να **εισέλθει**»

- (21) «Εξαγριωμένοι οι σεκιουριτάδες τον έβγαλαν έξω... Εκείνος τους έλεγε ότι θέλει να **εισέλθει** με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένταση...» (www.thetoc.gr),

το «ξεριζώνω» γίνεται «**εκριζώνω**», το βαφτίζω («...όταν βαφτίζεις το ψάρι κρέας») γίνεται «**βαπτίζω**» («**Βαπτίσαμε** το ψάρι κρέας» [www.NonPaperNews.gr]), τα «του έφυγε»/«χάνεται» γίνονται «**απώλεσε**»/«**απόλλυται**» (βλ. 3.1).

Η σύνδεση αρχαϊσμών με το υψηλό σημείο της λειτουργικής/αξιακής κλίμακας συχνά ξεφεύγει από το τυποποιημένο πλαίσιο, με εμφανή τάση να *υπερθεματίζει* το υψηλό σημείο της κλίμακας χρησιμοποιώντας μονάδες/στοιχεία που είτε δεν αποτελούν μέρος της ΚΝΕ (π.χ. απόλλυται) είτε στιγματίζουν/αποσταθεροποιούν την τυποποιη-

μένη χρήση (ξεριζώνω, μπαίνω, βαφτίζω). Ο παραλληλισμός με την αντίστοιχη διαδικασία από την εποχή του γλωσσικού ζητήματος είναι προφανής, όπου βασικό μεταξύ άλλων ζητούμενο της γλωσσικής «επεξεργασίας» ήταν η υφολογική, υποτίθεται, *διόρθωση* των «λαϊκών»/«προφορικών» τύπων σε «λόγιους» (π.χ. ψωμί > άρτος, δάχτυλο > δάκτυλος, μπράτσο > βραχίονας κτλ.).¹⁹

3.3 *Νόρμα και δομικός προγραμματισμός*²⁰

Εξετάζοντας την περιγραφή του κλιτικού παραδείγματος (και συγκεκριμένα της γενικής ενικού) των θηλυκών ονομάτων σε -ω (Φρόσω, ηχώ, Σαφώ κτο.) σε γραμματικές (αναφορές) από το 1941 ως σήμερα [αναφέρω ενδεικτικά χωρίς ακριβή βιβλιογραφική αναφορά: Τριανταφυλλίδης (1941), Τσοπανάκης (1994), Holton, Mackridge και Φιλιππάκη-Warburton (1997), Λεξικό της κοινής νεοελληνικής (1998), Λεξικό Μπαμπινιώτη (1998), Κατσούδα (2007), Χατζησαββίδης και Χατζησαββίδου (2009), Φιλιππάκη-Warburton, Γεωργιαφέντη, Κοτζόγλου και Λουκά (2010)] διαπιστώνουμε ουσιαστικές διαφορές με σαφή τάση, όχι όμως καθολική, την συμπερίληψη του αρχαιότερου κλιτικού μορφήματος -ους και την παρουσίασή του ως (δυνητικά) ισοδύναμου. Η διαφορά προσέγγισης/περιγραφής θα μπορούσε να οφείλεται α) σε ενδοσυστημική αλλαγή που συντελέστηκε στο διάστημα των τελευταίων 70 χρόνων, β) στη γενικότερη αλλαγή στάσης απέναντι στην *περιγραφή* της πολυτυπίας και της γλωσσικής ποικιλότητας, γ) στη γλωσσική διαχείριση. Αν αποκλείσουμε το (α), εύλογα καταλήγουμε στο (β) και (γ). Η σχέση μεταξύ (β) και (γ) είναι όμως αξιοσημείωτη, γιατί η υποτιθέμενη «ουδέτερη» περιγραφή γλωσσικής πολυτυπίας (π.χ. γενική σε -ως και -ους) α) αποτυπώνει ουσιαστικά μια διαδικασία ΓΛΔ, στην οποία ο (ποσοτικά περιορισμένος) αρχαϊσμός (-ους) είτε αφορά συγκεκριμένο πεδίο χρήσης είτε απηχεί γλωσσικο-ιδεολογικά κίνητρα, β) επηρεάζει δυσανάλογα τη γλωσσική κοινότητα. Η περιγραφή μεμονωμένων αρχαϊστικών τάσεων, συχνά χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το λειτουργικό πλαίσιο, υπεραξιολογούνται και δίνουν εν μέρει την εντύπωση ότι πρόκειται για εναλλακτικές/ισοδύναμες επιλογές. Κατά συνέπεια η περιγραφή λειτουργεί *ρυθμιστικά* για τη γλωσσική κοινότητα, καθώς επιλογές του τύπου «πτωχός», «της Μυρτούς» «ένας εκ των δύο», «είμαστε ανοικτά», «χονδρός» στο πεδίο καθημερινής

19 Για μια ενδεικτική μαρτυρία του Μ. Τριανταφυλλίδη από τις αρχές του 20ού αιώνα βλ. Δημηράς (1974: 64-65).

20 Για τον *λειτουργικό* (Statusplanung, status planning) και *δομικό* προγραμματισμό (Korpusplanung, corpus planning) βλ. Κωστούλα-Μακράκη (2001: 156 κ.ε.).

χρήσης φαίνεται να ενισχύονται όχι μόνο από το κύρος του δημόσιου/δημοσιογραφικού/τηλεοπτικού λ.χ. λόγου, αλλά, συχνά, και από τη συστημική/υφολογική/πραγματολογική ισοδυναμία, την οποία υποβάλλει η «θεωρητικά» ουδέτερη περιγραφή της παραπάνω χρήσης στο πλαίσιο της κωδικοποίησης.²¹

Ο ΓΛΕΞ εκβάλλει σε μια ΓΛΔ η οποία ξεφεύγει από τις πάγιες ή συνειδητές χρήσεις αρχαϊστικών μονάδων που έχουν καθιερωθεί στην ΚΝΕ. Αν μπορεί να γίνει λόγος για «ιδεολογική νόρμα», η τελευταία ασκεί πίεση στη ΚΝ και στη ΧΝ, ενώ φαίνεται να επηρεάζει ως γλωσσική στάση όλο και περισσότερο τη γλωσσική κοινότητα στιγματίζοντας τυποποιημένες χρήσεις, αίροντας λειτουργικές/υφολογικές (αν)ισοδυναμίες, δημιουργώντας υφολογικά/λειτουργικά παράταιρα εκφωνήματα και ανακατανέμοντας το κύρος γλωσσικών μονάδων/στοιχείων με βάση το βαθμό αρχαϊσμού τους. Η απλή περιγραφή της ιδιότυπης αυτής χρήσης/γλωσσικής συμπεριφοράς δεν μπορεί να λειτουργήσει ουδέτερα, αφού και η ίδια εν μέρει υποβάλλει για το «ορθό» ή έστω «τυποποιημένο» συμβάλλοντας έτσι σε μια διαδικασία δομικού προγραμματισμού.

21 Για την αλληλεπίδραση μεταξύ περιγραφής και ρύθμισης βλ. λ.χ. Κατσούδα (2007 [1]: 55-56): «η λυρική ποιήτρια Σαπφώ...θα σχηματίσει γενική ενικού της Σαπφούς, αλλά μια σημερινή γυναίκα που ονομάζεται Σαπφώ ή Λητώ θα κλίνει το όνομά της σύμφωνα με το δεύτερο κλιτικό παράδειγμα: *το σπίτι της Σαπφώς*», με παραπομπή σε Τσοπανάκη και Holton, Mackridge και Φιλιππάκη-Warburton, οι οποίοι όμως έχουν εντελώς διαφορετική προσέγγιση.

Βιβλιογραφία

- Αρχάκης, Αργύρης, και Μαριάννα Κονδύλη. 2004. *Εισαγωγή σε Ζητήματα Κοινωνιο-γλωσσολογίας*. Αθήνα: Νήσος.
- Δημαράς, Αλέξης. 1974. *Η Μεταρρύθμιση που δεν Έγινε (Τεκμήρια Ιστορίας). Τόμος β': 1895–1967*. Αθήνα: Εστία.
- Θεοδωροπούλου, Μαρία, και Γιάννης Παπαναστασίου. 2001. Το Γλωσσικό Λάθος. http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/theta_d11/index.html.
- Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δήμητρα. 2001. «Λάθη στη Χρήση της Γλώσσας: Αλήθεια και Μύθος.» Στο Γιάννης Χάρης (επιμ.), *Δέκα Μύθοι για την Ελληνική Γλώσσα*, 53–61. Αθήνα: Πατάκης.
- Hoozawa-Arkenau, Noriyo, and Christos Karvounis. Υπό έκδοση. “Vergleichende Diglossie-Aspekte im Japanischen und Neugriechischen: Varietäten-Interferenz.” Στο Θανάσης Γεωργακόπουλος κ.α. (επιμ.), *Πρακτικά του 12^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας*. Berlin: Edition Romiosini.
- Καλιόρης, Γιάννης Μ. 1988. «Για μια Ευρύχωρη Δημοτική.» Στο *Ο Δημόσιος Διάλογος για την Γλώσσα*, 39–55δ. Αθήνα: Δόμος,
- Karvounis, Christos. 2016. *Diglossie, Sprachideologie, Wertekonflikte. Zur Geschichte der neugriechischen Standardsprache (1780 bis 1930)*. Köln: Böhlau Verlag.
- Κατσούδα, Γεωργία. 2007. *Σύγχρονη Πρακτική Γραμματική Τσέπης*. Αθήνα: Άγκυρα.
- Κωστούλα-Μακράκη, Νέλλη. 2001. *Γλώσσα και Κοινωνία. Βασικές Έννοιες*. Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Mackridge, Peter. 2000. «Ο ελληνικός Δημόσιος Λόγος μετά τη Διγλωσσία.» Στο Αναστάσιος-Φοίβος Χριστίδης (επιμ.), *Η Ελληνική Γλώσσα και οι Διάλεκτοί της*, 65–68. Αθήνα: ΚΕΓ.
- Mackridge, Peter. 2009. *Language and National Identity in Greece 1766–1976*. Oxford: Oxford University Press.
- Μπαμπινιώτης, Γεώργιος. 1979. *Νεοελληνική Κοινή. Πέρα της Καθαρευούσης και της Δημοτικής*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Nekvapil, Jiri, and Tamah Sherman. 2015. “An introduction: Language Management Theory in Language Policy and Planning.” *International Journal of the Sociology of Language* 232:1–12.
- Ντάλτας, Περικλής. 1995. *Δοκίμια Διδακτικής της Μετάφρασης. Προς μια Κοινωνιο-γλωσσολογική Θεώρηση*. Αθήνα: Επικαιρότητα.
- Πολίτης, Περικλής. 2014. *Η Γλώσσα της Τηλεοπτικής Ενημέρωσης: Τα Δελτία Ειδήσεων της Ελληνικής Τηλεόρασης (1980–2010)*. Θεσσαλονίκη: ΙΝΣ.

- Σαραντάκος, Νίκος. 2007. *Γλώσσα μετ' Εμποδίων. Συμβολή στη Χαρτογράφηση του Γλωσσικού Ναρκοπεδίου*. Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.
- Σετάτος, Μιχάλης. 1973. «Φαινομενολογία της Καθαρεύουσας.» *ΕΕΦΣΠΘ* IB:43–80.
- Φανουράκη, Φωτεινή. 2005. *Η Συνύπαρξη Λόγιων και Δημοτικών Τύπων στο Μεταφρασμένο Λόγο*. Διδ. Διατριβή, Ιόνιο Πανεπιστήμιο.
- Χάρης, Γιάννης. 2003, 2008. *Η Γλώσσα, τα Λάθη και τα Πάθη*. 2 τ., Αθήνα: Πόλις.
- Χριστίδης, Αναστάσιος-Φοίβος. 1999. *Γλώσσα, Πολιτική, Πολιτισμός*. Αθήνα: Πόλις.

